

טבותל הישיבה

עלון תורני חודשי מבית מדרשם של תלמידי ישיבת הכותל

עריכה: דניאל -
edri7000@gmail.com

גליון מס' 77

עלי:
כניסת שבת - 19:28
יציאת שבת - 20:26

פרשת
פנחס
תשפ"ה

בין קנאי ל"קנאי"

יהונתן צדוק - שיעור ב'

וְאֵת נְבִיאֶיךָ הֲרֹגוּ בְּחָרֶב, וְאֶתֶּר אֲנִי לְבָדִי, וַיִּבְקְשׁוּ אֶת נַפְשִׁי לְקַחְתָּהּ". פסוק וחצי לאחר מכן מודח אליהו מנבואתו, ומצווה "וְאֵת אֲלִישֶׁעַ בֶּן שַׁפְט מֵאֵבֶל מְחֹלָה תִּמְשָׁח לְנָבִיא תַּחְתֶּיךָ". לא לידך, לא אחריו ולא במקביל אליו. תחתיו. כלומר - במקומך. המדרש שהבאנו לעיל רק ממחיש נקודה זו, שכן הוא משווה בין פנחס לאליהו... שלאחר מותו! "אף לעתיד לבוא אתה עתיד ליתן שלום ביני וביניהם". כלומר, בחייו לא הצליח אליהו להגיע למדרגת פנחס, רק לאחר מותו. יש לשים לב, המדרש לא אומר שאחרי מותו אליהו מפסיק להיות קנאי. נהפוך הוא. אם לא היה קנאי לא היה מקום למשוואה עם פנחס. אלא שלאחר מותו הופך אליהו לקנאי אמיתי, קנאי לחיבור העמוק בין עם ישראל לקב"ה, ולחיבור העמוק שלהם אחד עם השני.

ב"ה, לא חסרים קנאים אנחנו, וכך היה עם ישראל לדורותיו. עם זאת, יש קנאה ויש "קנאה". יש קנאת אמת ויש קנאה לשם הקנאה. מהו המדד? את זאת מגלה לנו פנחס. קנאת אמת היא היכולת להבין שהקנאי איננו נגד, איננו מדיר ציבורים שלמים מעבודת הקודש, איננו מכנה בכינויי גנאי את ישראל. הקנאי האמיתי לא מתעסק במי עובד את ה' טוב יותר, מי פחות טוב, ומי לא מגיע למדרגתו באהבת ה' ובראיתו. הקנאי האמיתי אוהב את כלל ישראל. הקנאי האמיתי מקרב לא רק רחוקים, אלא גם קרובים. קרובים אליו בדעת ובמראה, אפילו אם הם מעזים לחשוב קצת אחרת ממנו. כי הוא קנאי לאמת ה', הוא קנאי באהבת ישראל. הוא קנאי אבל בשום אופן אין תפקידו לרחק.

הקנאי האמיתי מבין שהוא עובד למען עם ישראל, שאם רק יוכל להתחבר יותר לכלל ישראל, אם רק יוכל להרבות אהבה ואור, ולא להתפלג ולקרוע, יממש טוב יותר את קנאתו. הקנאי האמיתי לא קורע קרעים באומה, ובוודאי שלא שמח עליהם. הקנאי האמיתי בוכה על הקרע ומחבק את הפלגים, גם את הרחוקים וגם את הקרובים (וזה הרבה יותר קשה). כי הוא מקנא בתוך העדה ולמענה, ולא נגדה. הוא יודע רק מי אחיו וחברו, ולא מי יריבו ושונאו. פשוט אין לו כאלה...

קנאי אמיתי אוהב אפילו את ה"קנאי" האחר, המדומה. את זה ששונא אותו ומבקש להדיר אותו ומכנה אותו בשמות. מה לעשות, קנאה זו דרך חיים.

שנזכה לקנא לה' באמת ולהיות עובדי ה' אמיתיים, מתוך ציפייה לגאולה השלימה ולבנין בית מקדשינו במהרה בימינו אמן ואמן.

דמותו של פנחס היא דמות הקנאי האולטימטיבי, שאיננו יודע פשרות ושמהר נפשו למען נקיון המחנה. לפיכך אין זה מפתיע שלאורך הדורות רבים מהקנאים נתלו בדמותו, וראו עצמם ממשכיו ויורשיו הרוחניים. יש אף מי שזכה בידי חז"ל להיות מוצג כזהה לפנחס, הלא הוא אליהו הנביא. כך מובא במדרש אגדה לבמדבר (פרק כה): "אמר ריש לקיש: הוא פינחס הוא אליהו. אמר לו הקב"ה אתה נתת שלום ביני ובין בני ישראל, אף לעתיד לבוא אתה עתיד ליתן שלום ביני וביניהם, שנאמר: הנה אנכי שולח לכם את אליהו הנביא (מלאכי ג, כג)".

אולם, דומני שדווקא מדרש זה (ומדרשים נוספים שדומים לו) מלמדים אותנו תכונה חשובה על תכונת הקנאות המיוחדת של פנחס. על אף מעשהו הקיצוני של פנחס, הריגת זמרי וכזבי, הכתוב מעיד עליו כמה פעמים עדות מרתקת (במדבר כה, ז-יג): "וַיָּרָא פִּינְחָס בֶּן אֶלְעָזָר בֶּן אֶהֱרֹן הַכֹּהֵן וַיִּקֶּם מִמֶּנָּה הַעֲדָה... וַתַּעֲצֶר הַמִּצְפָּה מֵעַל גִּבְעַת יִשְׂרָאֵל... וַיִּדְבֶּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר. פִּינְחָס בֶּן אֶלְעָזָר בֶּן אֶהֱרֹן הַכֹּהֵן הַשֵּׁיב אֶת חֲמֹתִי מֵעַל גִּבְעַת יִשְׂרָאֵל בְּקִנְאוֹ אֶת קְנָאֲתִי בְּתוֹכָם וְלֹא כָלִיתִי אֶת גִּבְעַת יִשְׂרָאֵל בְּקִנְאֲתִי. לִכֵּן אֶמַר הַנִּי נָתַן לִּי אֶת גְּרִיזְתִּי שְׁלֹמֶם... תַּחַת אֲשֶׁר קָנָא לֹא-לָהּוּ וַיִּכְפֹּר עַל גִּבְעַת יִשְׂרָאֵל".

שבע פעמים מעיד הכתוב על כך שמעשהו של פנחס היה מתוך העדה, למען בני ישראל, לשם כפרה על בני ישראל, ובתוכם. לפנחס היו, כך על פי עדות הכתוב, שני מניעים מרכזיים: הקנאה לה', והרצון לכפר על בני ישראל. אבל אם נחזיר יותר את דברינו, ככל הנראה לפנחס היה מניע אחד בלבד, קנאה לה' ולנוכחותו בתוך בני ישראל. ברית השלום לה זכה פנחס איננה עומדת בסתירה למעשה שלו. היא פועל יוצא ומתבקש מתוכו. פנחס ראה לנגד עיניו דבר אחד בלבד: שלמות האומה, השראת השכינה בתוכה. על אף המצב הקשה שבו היה העם נתון מבחינה רוחנית, הבין פנחס שיש רק חוטא אחד. זמרי. העם, הציבור, איננו חוטא, אף פעם! (כמו שמרן ראש הישיבה תמיד חוזר ואומר: "ובצד הכלל אין חטא, כי החטא הוא בפרטים, אבל בכללי לא שייך חטא", מהר"ל מפראג, דרך החיים ב, ד).

מנגד, אליהו הנביא הוא זה שממאן לקבל את עם ישראל כצורתו, כמו שהוא. הוא מתעקש על רצונו לקנא לה', ועל חוסר המסוגלות שלו להתמודד עם העם החוטא והנבער. זו הסיבה שבגינה אחרי ההתגלות המבילה בהר חורב נשאר עמדתו של אליהו נחרצת כשהיתה קודם לכן (מלכים א יט, י, וכן פס יד):

"וַיֹּאמֶר קָנָא קְנָאֲתִי לָהּ אֶ-לֹהֵי צִבְאוֹת, כִּי עָזְבוּ בְרִיתְךָ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, אֶת מִזְבְּחֶיךָ הָרְסוּ,

סיבה ותוצאה באבילות בחורבן

נתן אנגלהרט - שיעור ב'

חז"ל ביטאו זאת באמירה: "משחרב בית המקדש – אין לו להקב"ה בעולמו אלא ד' אמות של הלכה בלבד" (ברכות ח ע"א). כלומר: ההשראה האלוהית מצטמצמת לתוך מרחבים קטנים. והכאב – אם אינו מורגש בטבע – נדרש להיות מעורר באמצעות מסגרת.

גם הרמב"ם, בפתיחת הלכות תעניות (פ"א ה"א-ה"ג), מבהיר שהצום רק במובנו השטחי אינו מטרה – אלא תגובה הכרחית לזעזוע: "כשיבוא דבר... ויזעקו – יידעו שבגלל מעשיהם הרעים הורע להם... ואם לא יזעקו... זו אכזריות". הרמב"ם איננו מחייב תחושת כאב טבעית, אלא קורא לזעק כדי ליצור תודעת חיסרון. דווקא כשהצער לא בא מאלו – חובה לזעק, כדי למנוע אדישות ולשוב אל נקודת התיקון.

המהר"ל (נצח ישראל, פרק ד) מוסיף נדבך חשוב: האבל על המקדש איננו רק על חורבן עבר, אלא על חסרון במדרגתנו. לא רק נחרב הבית – אלא אנחנו התרחקנו מהרמה הרוחנית שבזכותה יכול היה לעמוד. לכן, ההכרה בחסר – גם אם היא מאולצת תחילה – היא הדרך היחידה לבניין עתידי. גם חז"ל ביומא (ט ע"ב) מצביעים על כך: הבית חרב בגלל שנאת חינו – חטא מוסרי שדורש תיקון מתמיד, לא רק זיכרון.

בשביל להבין טוב יותר את החשיבות של החזרה השנתית על מנהגי האבלות, מסביר הרמח"ל ב"מסילת ישרים" שידיעת האמת לבדה אינה מספיקה – שכן האדם עלול לדעת דבר מסוים היטב, אך אם אינו מתבונן בו שוב ושוב, לא יפעל עליו כלל. כדי שהידע יתקבל להשפעה פנימית אמיתית, עליו לחזור ולהפנים את הידע. ההרגל והחזרה – גם על מושגים מוכרים – מאפשרים להם לחזור אל הלב ולעצב את החיים.

בכל שנה, לצערנו, אנו פוגשים צרות חדשות הנובעות מחורבנו של בית המקדש, כך כל שנה ניתנת לנו ההזדמנות לעבוד על עצמנו מחדש, לחזור בתשובה בצורה חדשה ועמוקה יותר – כפי שביארנו לעיל מדברי הנבואה.

ולכן, גם אם הדור אינו מרגיש צער טבעי – אין זו סיבה להקהל במנהגי האבלות. אולי דווקא להפך. לפעמים, הדרך היחידה להחזיר את הרגש – היא לא לחכות לו, אלא ליצור עבורו מסגרת. תשעה באב איננו זיכרון היסטורי בלבד, אלא רגע של עצירה שמכריחה אותנו לראות מה חסר. כמו שכתב הרב דרוקמן על הפסוק "כי עין יראו בשב"ה ציון" – יש להתבונן על המציאות בשתי העיניים, בעין אחת לראות את שכבר יש בידינו ובעין שניה את שעדיין חסר לנו. עין אחת שמחה וצוחקת על אשר כבר זכינו, בעוד השניה דומעת על מה שאנו מצפים לו וטרם הגיע עדינו.

ואולי כאן התשובה לשאלת הפתיחה: גם אם רגשות משתנים, המסגרת נשארת. לא כדי לאלץ אותנו – אלא כדי לחנך אותנו. כי רק מי שמסכים להתבונן בחסר, יוכל באמת להשלימו. רק עם נעצור ונתבונן בהעדר, נוכל לקדם באופן שלם יותר את ההווה. בע"ה שזנה לראות בבניין בית המקדש במהרה בימינו, אמן!

אנו נמצאים בימי בין המצרים, בהם נהגו ישראל במנהגי אבלות נוספים על חורבן בית המקדש.

במאמר זה אנו רוצים להבין, האם הלכות ומנהגי אבלות נתקנו בכפוף לרגשות טבעיות, או האם אנחנו צריכים להתאמץ שהרגשות יתאימו לתקנות? האם מטרת מנהגי האבלות היא לתת מסגרת לרגש הקיים, או שהם עצמם חלק מהעבודה הרוחנית – שנועדה לעורר בתוכנו את תחושת החוסר והכמיהה?

במשניות האחרונות במסכת סוטה, מתארות שורת תופעות רוחניות ותרבותיות שנעלמו לאורך הדורות: "משבטלה סנהדרין – בטלה שירה בבתי המשתאות" ועוד. יש מקום להבין שמדובר לא בהלכות מחייבות, אלא בתיאור מצב רגשי של הדור ההוא: כך הם הרגישו, ולכן כך נהגו. ואם כן, מתחדדת השאלה: למה אנחנו מחויבים באותן תחושות? ולמה נכון להמשיך לנהוג במנהגי אבלות שנקבעו מתוך רגש עמוק – גם כאשר הדור שלנו איבד את תחושת הצער שהיה?

כבר בדור שיבת ציון מופיעה שאלה דומה: "הָאֵבָכָה בְּחֶדֶשׁ הַחֲמִישִׁי... פֶּאֶשֶׁר עֲשִׂיתִי זֶה כְּמָה שָׁנִים?" (זכריה ז, ג). עולי בבל תוהים האם בימיהם, שעבודת המקדש מתחדשת וישראל מתחילים להיקבץ ארצה, האם יש טעם להמשיך לצום על חורבן הבית הראשון. הנביא עונה להם: "ויהי דבר יהוה צבאות אלי לאמר: אמר אל כל עם הארץ ואל הכהנים לאמר כי צמתם וספוד בחמישי ובשביעי זה שבעים שנה הצום צמתי אני: וכי תאכלו וכי תשתו הלוא אתם האכלים ואתם השתים".

כלומר: הצום הוא לא בשביל לרצות את הקב"ה, באותה מידה שהאכילה והשתיה אינם בשבילו. אם כן, אז עבור מי הצום ומה מטרתו?

"אלה הדברים אשר תעשו דברו אמת איש את רעהו אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם: ואיש את רעת רעהו אל תחשבו בלבבכם ושבעת שקר אל תאהבו כי את כל אלה אשר שנאתי נאם יהוה: ויהי דבר יהוה צבאות אלי לאמר: כה אמר יהוה צבאות צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה ולמעדים טובים והאמת והשלום אהבו" (זכריה, ח', ט"ז-י"ח). מטרת הצום איננה רק דרישה חיצונית, אלא תהליך שנועד עבורנו – כדי לעורר אותנו להכיר במה שחסר, לתקן את עצמנו, ולכוון את חיינו למקום של אמת וחסד. רק מתוך השינוי הזה תוכל לבוא הגאולה, עד שייהפכו הצומות כולם "לששון ולשמחה".

במילים אחרות, הצום לא תלוי רק במצב ההיסטורי – אלא במוכנות הרוחנית. ייתכן שכאשר הלב אינו חש את החסר, דווקא אז נדרשת פעולה מודעת שתצית מחדש את הזיכרון. לכן ההלכה קובעת זמנים קבועים לצום ואבלות – לאו דווקא כתוצאה של רגש, אלא כדי לעורר אותו.

זו בדיוק משמעות קביעתו של הגר"א: "כי מעת שחרב הבית – יצאה רוחנו". לא רק מדובר באירוע היסטורי שחלף, אלא במציאות רוחנית נמשכת. יש גוף – אבל אין נשמה. כמו גוף נטול נשמה, עם ישראל בגלות דומה לגוף בבית קברות, נטול רוח, שאין בהם חיים פעילים. גם כאשר מתקיימים חיים יהודיים – תורה, מצוות, ואפילו ריבונות בארץ – כל עוד אין מקדש - אין שלמות, ואין שכונה שורה.

בגדרי ההשגחה

ר' דניאל אדרי- כולל דינות

פתיחה:

"משמים הביט ה' ראה את כל בני האדם. ממכון שבטו השגיח על כל יושבי ארץ" (תהילים, ל"ג).

בחסדיו הגדולים גילה לנו ה' יתברך שהוא משגיח על העולם.

מתוך מבט שיטחי שאיננו יונק ממקור נבואי, היינו עלולים לטעות ולחשוב, ש'עזב ה' את הארץ' ח"ו. הוא ברא את העולם ומאז הכל ממשיך ללא מנהיג המנהל את העולם ושומר עליו שגיגע לתכליתו ולויעדו. לכן, באה התורה – המקור הנבואי – ומלמדת אותנו בלי הרף – ה', הוא ורק הוא מנהיג את העולם, "אין עוד מלבדו".

האירוע המרכזי ביותר בו נגלתה השגחתו ית' ושליטתו המוחלטת, הוא כמובן יציאת מצרים. ביציאת מצרים ובאירועים שהשתלשלו ממנה, הוכר באופן חד משמעי שה' ית' מנהיג את העולם כרצונו ואין הטבע נוהג כרצונו, "למען תדע כי אני ה' בקרב הארץ" (שמות, ח', י"ח).

בסוגיא שלפנינו נרצה לדון בגדרי ההשגחה. בפרטי הסוגיא, האם יש השגחה לכל הבריאה באותה מידה או שמא יש הבדלים? האם יש הבדל בין פרט לכלל?

א. גדרי ההשגחה – על מה ישנה השגחה ועל מה לא?

א. שיטת הרמב"ם (מו"נ, ג, י"ז) ועוד:

לשיטת הרמב"ם ההשגחה היא נגזרת של "השפע האלוקי" וככל שיש יותר קשר בין הנברא לבורא כך הבורא ישיגח עליו יותר. ("ההשגחה האלוקית לדעתי נספחת לשפע האלוקי").

כלומר, הנהגת ה' את העולם מתבטאת בזה שיש שכר ועונש ואין פה הפקרות. לכן, אי אפשר לומר שה' ציווה אותנו מה לעשות ומה לו, אך אינו משיגח על העולם וכביכול מייצר את האפשרות לעבודה (כמו כן לצד השני, א"א לצוות אם אין מרחב בחירה והכל מוכרח...). יוצא א"כ, שכל עניין ההשגחה מקורו ב'שכר ועונש' ולכן ההשגחה תהיה רק במי ששייך בו 'שכר ועונש'!

עכשיו מובנים דברי הרמב"ם: "אני בדעה כי ההשגחה האלוקית אינה בעולם הזה השפל כלומר מתחת לגלגל הירח אלא באישי מין האדם בלבד!.. אבל בשאר בע"ח וכ"ש הצומח וחולתו הרי השקפתי בו כהשקפת אריסטו כי העלה הזה אשר נשר בהשגחה בו, ולא שהעכביש הזה טרף את הזבוב בגזרת ה' וחפצו עתה על פרט זה... אלא כל זה לדעתי ע"פ המקרה המוחלט!".

ומבאר עוד בפרק ח' מ'שמונה פרקים', שגבולות ההשגחה הם בכך שבכל הדברים הטבעיים ה' קבע בבריאה חוקים שעל פיהם הכל מתנהל ואין השגחה ספציפית לכל מקרה. לדוג', זורקים אבן והיא נופלת לאדמה. אין בכך רצון אלוקי ספציפי שכך יקרה, אלא ה' ית' ברא את העולם בצורה כזו שהאבן תיפול ולכן נכון לומר שזה 'רצון ה' ' אך אינו רצון נקודתי אלא כללי. וכך היא הכוונה שאדם קם או יושב וכדו', שה' קבע ונתן לאדם בחירה בדברים הטבעיים שיעשה כרצונו. לפי דבריו אלה מבואר שישנם חוקי טבע שניתנו לפעולת העולם אמנם, יש מקרים שבהם צריך את התערבות ההשגחה.

ונבאר דבריו [1]:

יש חילוק ברור בין בני האדם לבעלי החיים ושאר ברואים. על בני האדם יש 'השגחה פרטית' דהיינו, כל הקורה על כל אדם ואדם נובע ממשפט ה' על פי מעשיו של אותו אדם. ומדייק הרמב"ם יותר, ככל שהאדם שלם יותר ומוציא לפועל את שלמותו וייחודו כך ההשגחה עליו מתגברת [2].

לעומת זאת, אצל שאר הברואים ישנה 'השגחה מינית' = 'השגחה כללית', בה ה' משיגח על קיום אותו המין אך אין השגחה על כל פרט באותו המין. לדוג', עכביש שטרף זבוב אין זה מכך שה' דן זבוב זה ואז קרה מה שקרה, אלא ישנם 'חוקי טבע' אותם ה' ייסד במציאות, ובמקרה שלנו עכביש אוכל זבוב, על מנת שאותו המין יתקיים.

ונדייק יותר. ה' הוא מפעיל את כל המציאות, גם את חוקי הטבע [3] וברור א"כ שה' עושה את הכל [4]. אך הכלל בהשגחתו אותם שאין כל פרט עומד לדיון בפני עצמו אלא כחלק מכלל, לקיום המין.

הרמ"ק (מובא בשפתי חיים עמ' פ"ג - פ"ז) הוסיף לנו כמה כללים בזה.

א. נכון שאין השגחה פרטית על הדומם, הצומח והחי, אך אם הם של אדם (כפי מדרגתו) וזה נוגע לו, אז ישנה השגחה מדוקדקת. לדוג', אם יש לאדם כד בבית לשימושו ונפל דבר מהתקרה ושברו, אין זה מחוקי הטבע אלא זו השגחה פרטית שדנו את האדם על זה! עוד דוג', אם עורב נפל מהעץ ונדרס ע"י גמל, זה לא בהשגחה פרטית אלא נתון לחוקי הטבע. אך באם עורב זה שייך לאדם והאדם זכאי לכך, ומקרה זה יביא לו נזק או תועלת – בזה ישנה השגחה!

ב. מה שאמרנו שלשאר הברואים אין השגחה פרטית זה רק בדברים שלא קשורים לכל אותו המין. אך דברים ששייכים לכל המין ישנה השגחה, לא פרטית דווקא עליו אלא לכל פרט מתוך היותו בכלל זה.

לדוג', הגמ' (ב"ב, ט"ז:) מביאה מדרש: "אילה זו רחמה צר בשעה שכורעת ללדת אני מזמין לה דרקון שמכניסה בבית הרחם ומתרפה ממולדה ואלמלי מקדים רגע אחד או מאחר רגע אחד מיד מתה". כלומר, לכלל האילות ישנו קושי במהלך הלידה, לכן הקב"ה דואג לכל אילה ואילה בזמן לידתה להצילה וזאת לא בגלל מעשיהן וכדו' אלא זו דאגה כללית לשם קיום מין האילות.

כן היא שיטת ספר החינוך (קסט). וכן דעת הרמב"ן בבראשית (י"ח, י"ט) ובפרושו לאיוב (ל"ו, ז) ובפרושו לקהלת (א, ט) ועוד ראשונים.

ב. כנגד שיטה זו בראשונים ואחרונים, קמה וגם ניצבה שיטה אחרת בגדרי

ההשגחה, אותה העמיקו גדולי עולם ונביא דבריהם בס"ד.

הגר"א כותב (יהל אור, שלח, קנ"ז ע"א. פירוש לס"ד, ה) שישנה השגחה על כלל הברואים בפרטות ואין דבר קורה ללא השגחה אישית מיוחדת. גם על עולם החי וגם על עולם הצומח.

וזה לשון הגר"א (הקדמה לס"ד): "הכלל כי כל מה שהיה והוא ויהיה עד עולם הכל כלול בתורה מבראשית עד לעיני כל ישראל. ולא הכללים בלבד אלא אפילו פרטיו של כל מין ומין ושל כל אדם בפרט וכל מה שאירע לו מיום הולדו עד סופו וכל גלגוליו וכל פרטיו ופרטיו. וכן של כל מין בהמה וחיה וכל בעל חי שבעולם וכל עשב וצומח ודומם וכל פרטיהם ופרטיו פרטיהם בכל מין ומין ואישי המינים עד לעולם ומה שאירע להם ושרשם. ... העולה מדבריו, שכל מקרי העולם מראשיתו עד אחריתו כתובים בתורה וא"כ פשוט הוא שיש השגחה פרטית על הכל.

בפירושו לזוהר מביא משל, למלך היושב בארמון ורואה את כל אשר נעשה בחוץ. מתוך מבטו משלשל ע"י חבל לאדם ולבהמה אוכל אך הם אינם רואים מי נותן להם את צרכיהם, ומסיקים שהחבל הוא הנותן להם אוכל ואינם שמים אל לב שהמלך הוא המשפיע ונותן להם. לאחר מכן, המלך משלשל חבל סביב האדם והאדם נפל ומת. הרואה יאמר מקרה הוא אך האמת היא שהמלך הנסתר הוא ששלח עליו את החבל.

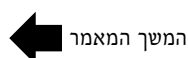
והנמשל פשוט הוא, שהאדם מקבל משהו או שקורה לו משהו, עלול הוא לחשוב שיד המקרה פגעה בו. אך האמת היא, שכל מה שקורה בהנהגת הטבע השגחה פרטית הוא והכל מכוון.

כדברי הגר"א כן היא שיטת הבעש"ט כפי שהביאו תלמידיו. ר' פנחס מקוריצ': "שאדם צריך להאמין שאפילו קש המונח על הארץ הוא בגזירת השי"ת שגזר להיות מונח שם ואני [תלמידו של הרה"ק הר"פ] שמעתי כמדומה בזה הלשון שיש השגחה פרטית איך תהא מונחת עם הקצוות לכאן או לכאן".

בשיחות הר"ן (נ"ג) מביא מזה העניין ומתרגם זאת לעניני היום-יום וז"ל:

"מי שיש לו אמונה - חייו חיים, והוא מבלה ימי חייו בטוב תמיד; ... אבל מי שאין לו אמונה חס ושלוש - חייו אינם חיים כלל, כי תיכף כשעובר עליו איזה רעה, שוב אין לו שום חיות, כי אין לו במה לנחם עצמו כלל מאחר שאין לו אמונה כלל ואין לו שום חיות ושום טוב מאחר שהולך בלי השם יתברך ובלי השגחה, רחמנא ליצלן. אבל על ידי אמונה מה טוב ויפה החיות שלו, כנ"ל".

זאת אומרת, ידיעת האמונה וההשגחה הפרטית עלי מביאה אותי לשלווה בידיעה שהכל לטובה.

המשך המאמר

[3] 'הטבע' בגימטריא = 'אלוהים'.

[4] וכך עונה הרמב"ם שם למי שכביכול ייחס חסרון בה' בכך שאינו 'יכול' להשיגח על הכל, לכן נתן לחוקי הטבע רשות, ח"ו.

[1] ע"פ, 'שפתי חיים', 'אמונה והשגחה', עמ' ע"ה - פ"א.

[2] הרחיב בזה הרמב"ן (בראשית, י"ח, י"ט. איוב, ל"ו, ז') ודייק שם, שיש בני אדם שאינם עובדי ה', שההשגחה עליהם דומה להשגחה על בעלי חיים, ומאורעותיהם הם ע"פ חוקי הטבע ואין עליהם שמירה מיוחדת.

א. השגחת הידיעה היא ההשגחה הכוללת כל האומרת שה' ברא את הכל ולכן הוא משגיח ומנהיג את כל המציאות.

ב. השגחת הגמול והמשפט היא בעצם הנהגה המתאימה לבעלי בחירה – בני האדם, שכל הקורה אותם הוא תוצאה של מעשיהם.

ג. השגחת השמירה היא המצויה בני האדם החסידים שכלל שמעלתם גדולה כך ההשגחה עליהם גדלה.

א"כ, יוצא שברור לכולי עלמא שהקב"ה מנהיג ומשגיח את כלל המציאות כולל כל פרטיה אך השאלה היא איזו השגחה. על בעלי חיים, צמחים וכדומה ההשגחה היא 'השגחת הידיעה', שמטרתה היא, הכוונת כל המציאות לתכליתה באופן סביל. כלומר, הציפור שיצאה עליה בת קול שיצודו אותה זה לא עניין של 'השגחת הגמול' כמו אצל האדם כי לא שייך אצלה בחירה. אלא הכוונה היא שאירוע זה מושג בכך שיש לו תפקיד לקדם את כבוד ה' בבריאה, והציפור שייכת בזה באופן סביל בלי ידיעתה ובחירתה.

לעומת זאת בני האדם שייכים למערכת 'השגחת הגמול' ע"פ מעשיהם, וזאת מפאת מעלתם וכח בחירתם. בזה כולם מודים שישנה השגחה מדוקדקת יותר. מעלה גדולה היא אצל בני אדם במעלה גבוהה יותר שעליהם ההשגחה מדוקדקת. (וע"ע מש"כ בזה לעיל).

מסר מהפרשה – אחריות אישית

שמעון אופנהיים – שיעור א'

מבחינתן, לא ייתכן שהתורה, שהיא תורת אמת, מורה שאם אין בן, הבת לא יורשת. לכן, הן הלכו למשה והקשו עליו. זו סיטואציה מורכבת: כמה נשים הולכות ומקשות על משה רבנו, גדול הנביאים, שמדבר אל ה' כ"דבר איש אל רעהו" (שמות ל"ג, י"א)

משה בתגובה שואל את ה'. רש"י כותב: "נתעלמה הלכה ממנו" (רש"י במדבר כ"ז, ה'). ה' עונה: "כן, בנות צלופחד דוברות". רש"י מוסיף וכותב: "שראתה עינין מה שלא ראתה עינו של משה" (רש"י במדבר כ"ז, ז'). בנות צלופחד חשבו שהן צודקות, ולכן הלכו והקשו על משה. היו להן את כל הסיבות למה לא להקשות: הן יכלו לומר "אנחנו נשים, לא נלך", או "אין סיכוי שאנחנו צודקות, זה משה רבנו". אך הן הבינו שבמקום שאין איש – השתדל להיות איש. הן הבינו שלא ייתכן שיעשה עוול לכל בנות ישראל בדורות הבאים, ולכן הן העזו לשאול, ועם הרבה ענווה הן הקשו על משה.

ניתן לראות דוגמה נוספת בהפטרה.. ה' אומר לירמיהו(ירמיהו א', ה'–ז'): "בטרם אצורך בבטן ידעתך ובטרם תצא מרחם הקדשתך נביא לגוים נתתיך". ה' מקדיש אותו להיות נביא, ושליח לעם ישראל. ירמיהו עונה: "אהה אדני ה' הנה לא ידעתי דבר כי נער אנכי". ה' עונה: "אל תאמר נער אנכי כי על כל אשר אשלחך תלך ואת כל אשר אצוך תדבר". ה' אומר לירמיהו: "אל תגיד 'מי אני', 'אני רק נער'. לך תעשה את רצון ה' בעולם. אל תטיל את האחריות על מישהו אחר. במקום שאין איש, תהיה איש".

לפעמים בחיים אנו עלולים להימנע מלעשות מעשה נכון – לא בגלל שאיננו יודעים מה צריך להיעשות, אלא משום שאנו מרגישים שאיננו ראויים לכך. אנו אומרים: "מי אני שאפעל?" או "מי אני שאתערב?" הרי יש גדולים ממני. אך פרשת פנחס וספר ירמיהו מלמדים אותנו אחרת. הם מלמדים אותנו לקחת אחריות אישית ולהיות אנשים גדולים, דווקא במקום שבו אולי אין מישהו אחר שמוכן לקחת אותה

בפרשתנו ישנם הרבה מסרים הנלמדים מהמעשים האמורים בפרשה. אפשר ללמוד על אמונה, על גבורה, על מוסר, ועל הנהגה. אך בחרתי להתמקד בנושא אחד, שנמצא בלב כל הסיפורים הללו – אחריות אישית. אחריות אישית היא היכולת לקום ולעשות את מה שנכון, גם כשאף אחד אחר לא עושה זאת, ולהבין שזה תלוי בי – ולא לחכות שמישהו אחר יטפל בזה.

פנחס לא היה נחשב לאיש חשוב במיוחד, ואף לא צדיק במיוחד. אפשר לראות את זה, שלאחר שעשה את המעשה, היו השבטים מבזים אותו ואומרים עליו: "ראיתם את בן פוטי זה? שאבי אמו פיתם עגלים לעבודה זרה והוא הרג נשיא שבט מישראל" (במדבר רבה כ"א, ו'). אילו היה נחשב אדם חשוב, ודאי לא היו מבזים אותו. אם כי וודאי היה לו מעמד וייחוס. עכשיו, בואו נדמיין את הסיטואציה: אדם שנחשב פשוט ורגיל, הורג את זימרי, נשיא שבט בישראל. כשפנחס הרג את זימרי בן סלוא מדין, "הבא על העריות בפרהסיה – קנאים פוגעים בו". הוא קם ופעל במקום שכולם שתקו. אדם נורמלי היה חושב לעצמו: "יש פה את משה רבנו, גדול הנביאים. אם מישהו חייב מיתה, משה ידאג לכך, אהרון ידאג לכך, זו לא אחריותי". הגמרא אף כותבת שאם זימרי היה הורג את פנחס, הוא היה פטור (סנהדרין פ"ב, ע"א). בנוסף, הסבירות שהיה מצליח להרוג אותם הייתה אפסית; המדרש רבה כותב שנעשו לו שנים עשר ניסים (במדבר רבה כ"א, ג'). הוא היה צריך י"ב ניסים כדי להרוג את זימרי, ולמרות זאת הוא בחר לנסות.

פנחס לא נרתע. הוא לא חיפש תירוצים. הוא לא אמר: "מי אני?" או "מה הסיכוי שאצליח?". הוא לא זרק את האחריות על משה ואהרון. הוא הבין שיש לו אחריות, ולכן היה חייב לעשות את המעשה שעשה. הוא הבין שבמקום שאין אנשים – צריך להשתדל להיות איש (אבות ב', ו'). את אותו עיקרון אנו פוגשים בפרשיית בנות צלפחד. הן ראו שנעשה עוול עם בנות ישראל.